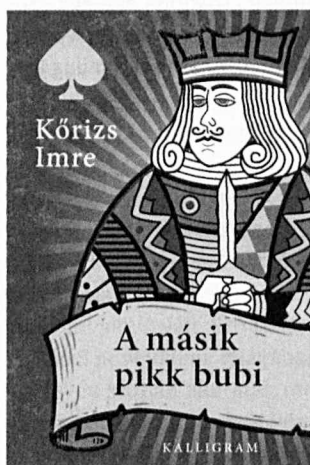

SÁNTHA JÓZSEF

Túl a szövegen

KŐRIZS IMRE: A MÁSIK PIKK BUBI

Pesti Kalligram Kft.,
Budapest, 2016
100 oldal, 2500 Ft

A költő-filológus-fordító-irodalmár második verseskötetére éppen a foglalkozásszerűen űzött sokoldalúság, nyitottság, örökös kíváncsiság a legjellemzőbb. „Vagy ott a vers, amelyből kiderül, / hogy kicsoda keze, nyelve, szeme, füle / és egyéb testrészei vannak a költőnek a világ dolgaira.” (*Karaoke*)

A legszemlésebb korai ars poetica, a *Használati utasítás* már jócskán megkérdőjelezte a költészet szükségszerű elemi sablonosságát. Megpróbált új tereket nyitni a líra lehetséges megszólalása számára, amely az avantgárd és a posztmodern sokszínű lecsupaszító munkálkodása után nem is olyan egyszerű. Különösen heroikus Kőrizs munkálkodása annak tükrében, hogy a líra rangja, egyetemessége sokat veszített az utóbbi évtizedekben. Ma már alig kap figyelmet egy-egy idegen nyelvű költő, ha esetleg meg is jelenik magyar nyelven a kötete, épp így a magyar költészet meghatározó, nyelvteremtő nagyjai sem képesek átlépni a nyelvi korlátokat. (Tandori, Petri, Rakovszky) A lírai megszólalás, úgy tűnik, véglegesen egy nyelvi kultúra keretei közé szorult, ám ez cseppet sem jelenti azt, hogy csak provinciális, belső használatra szánt mondanivalója lenne. Kőrizs költészete éppen ennek a lírai egyetemességnek a hordozója. Szinte tudományos-filológiai alaposággal közelít a szövegekhez, legyen az Karinthy Frigyes *A reformnemzedékhez* című versének kiadástörténete, szövegromlásai vagy éppen Horatius *Melpomenéhez* írott költeményének egy lehetséges új-értelmezése, amely szerint a versbeli kaszás akár egy halál-istennőnek, Libitiának azon szerepére is utalhat, hogy efféle mitológiai figurának öltözött személyzet tisztította meg a porondot a gladiátor-küzdelmek során keletkezett emberi hulladékoktól. Ekképpen Kőrizs minden egyes opusza különös figyelmet és komoly intellektuális átgondolnivalót kíván, holott igazi játékos szellem, aki gyakran kilép a költői szerepből, és fülön szeretné csípni az olvasót. Ez a szenvedély végigkíséri a kötetet, és utóbb már arra is rábírja, ha elgondolhatatlan egy ilyen személy, akkor ő

teremt meg azt a virtuális figurát, aki ellentételezi a költői hitelességét. Az *Ubi leones* című versében Nádasdy Ádám idézettel indít: „Hazánkban, fiúk, nem szabad csalódní, / mert olyan az, mint az édesanyánk.” „És egyáltalán: miért ne lehetne csalódní egy anyában is?” – folytatja Kőríz a gondolatot. – „Lehet, de minek?” És itt az „anya” kapcsán érzékelhetünk különös áthallásokat, mert ugyan egy hétköznapi, öntörvényűen hazudozó özvegyről van szó, de az olvasó dőlt betűs kommentje, amelyik ugyanolyan hosszú, mint maga a vers, még nagyobb távlatokat, legalábbis Tandori-féle paradoxonokat idéz: „Olyan helyre akarsz verset írni, ahol eddig nem volt. / (A hazai földtől, nemde, messzi távolba, / A térképek „Ubi leones”-ére.)”

Már az első kötetében is felsorolhatatlanul sok meghívott vendég volt, szinte tobzódott a magyar költészet számára legfontosabb hangjainak megszólaltatásában. Ez is Tandorihoz hasonítja, de ugyanakkor szembetűnő, hogy míg abban teljes fegyverzetében, a lírai alakzatok, hasonlások, átérzések kábították el az olvasót, most csak néhány verse mutatja fel a formai tökélyt. Láthatóan szeretne megszabadulni a prozódiai kötöttségektől, szabadon áradó gondolati textusokkal operál. Ebben talán három mesterére utalhatnak: a már idézett Karinthyra, az *Egy talált tárgy megtisztítása* Tandorijára, de elementárisan, és talán nem is egészen tudatosan Kálnoky Lászlóra. Kőríz képtelen megszabadulni a kötött formáktól, minden prózai áradása ritmikusan lüktet, minden sora, gondolata szabálytalansága ellenére is versszerű. Ellenében Petrivel, aki éppen a legkötetlenebb próza-verssel indított (*Magyarázatok M. számára*), hogy aztán egy szigorúan József Attila-i mércével is kötött formához lépjen vissza, sosem feledve ennek a műviségnek az avíttágát. Ebből a szempontból a legtalányosabb, hogy merre is lép majd Kőríz, hiszen eddig bebizonyította, hogy minden versbeszédben otthonos, a klasszikus latin költészetben épp úgy, mint a huszadik század Kosztolányitól Weöresig terjedő felhangjaiban, ugyanakkor nagyon távol tartja magát a posztmodern, posztszürrealis fraktúráktól.

Láthatóan ezen a keskeny ösvényen szeretne haladni, a gondolati-filozófikus versbeszéd számára a legkedvesebb. A közvetlenség mint metaforikus tér és a véletlenszerűen ráhelyezett szituáció kínálta többértelműség. Ebből fakad a versek nagyobb részének novellisztikus elmondhatósága, amely mindig próbaképpen terheli magát a mondhatóval: „Azt hiszitek, hülyéskedek, / Pedig a hátam mögött / a tengeren túlra szánt, / csíramentesített / raklapon gördülő, / nyolcszáz kilós teherrel / egyszerűen csak / ilyen menüetszerű / tyúklépésekben tudok / haladni lefelé a lejtőn.” (*Poste restante*)

Tetten érhető egy bizonyos fokú klasszicizálódás is, az érettség túlhordott szentenciája, de semmiképpen nem zavaró, sőt a kritikus számára talán ezek a versek jelentik a kötet legemlékezetesebb pillanatait. Ilyen *A végtelen és a sok*, amely éppen a huszadik század egyik legrejtélyesebb intellektuális költőjének ajánlott (W. Szyborskának), ahol a szövegen túl lesz érvényes és élesre fókuszált a gondolat, a tárgyiasan megjelenített héraikleitoszi örök keletkezés-megsemmisülés: „Idő sincs, / csak a dolgok létesülései keltik / melléktermékként ezt a képzetet”. „Aki pedig meghalt, / az nem vesz részt többé a létesülésben, / már csak van.” Hasonlóan erős a kínai ösztöndíja alatt írt *What Happenend in Shanghai* problémafelvetése is. Széthordjuk a világot, mondhatnánk, aki valamiben részesül, az elviszi magával az élményeit, szinte semmit nem hagy az eredeti helyén, talán ezért létezik, létezhet kultúra, mert minden elvihető, semmi sem röghöz kötött. Ennél azonban még tovább merészkedik költőnk: „De a meg nem történt dolgok sem maradnak itt, / azok is a csomagokba kerülnek, / mint a bontatlan szállodai fogke-

fék." A tegnapiok tűnékenysége is a jelenbe ágyazott. Az felel mindenért, hiszen „Az üres Sanghajban az emberek / reggelre majd mindent újra létrehozna, / összeközlekedik, összetajcsizák, összetáncolják, / összeébredik a várost.” A jelen csak járulékos eleme a valóságnak. A költő számára legalábbis, aki mindig egy tágasabb emlék- és szöveganyaggal dolgozik, akinek a szemmértéke éppúgy konzerválja a világ idegenségbe burkolózó történéseit, ahogy a belérögződött szentenciákat képes elevenné varázsolni. Ez a kettős irányú mozgás válik benne érvényessé, ugyanakkor örök idejűleg gyanúsán mesterségesé. Nem más-e a szerepe, mint a fénydublőr, „akin a színész érkezéséig / be lehet állítani a világitást.” (*Fénydublőr*)

Mindennek ellentmond a kötet címadó verse a *Játékok*: „Öregszem, mint a másik pikk bubi, / az árvák paklijából, / akinek szakállat és koronát rajzoltak, / hogy teljes legyen a jobbik csomag.” Ezek a felütések, a probléma- és formaérzékenység nagyon alapos poétikai tudásról, széles kitekintésről árulkodnak, fontossá és megkerülhetetlenné teszik Kőrizs líráját, nagyon határozott irányt mutatnak, szélesítik az olvasó költészetbeli tájékozódását, de némi hiányérzetet is kiváltanak, amely azonban nem a költő gondos és átgondolt szemléletéből fakad, csupán egy olyan elvárás, amelyik a kvalitásából következően már nem a saját költői szerepének a megerősítésére törekszik, hanem eldobva a létrát, amelyen eddig a korszak legnagyobb lírai megszólalásait elsajátítva felért egy magasságba, nagyobb következetességgel tagadja meg a konvenciókat, és elvetemültebb lépéseket tesz abba az irányba, hogy a kritikusnak még eszébe se jusson minden versében a kor meghatározó költőivel való összevetés. Hogy ő maga váljék etalonná, és ne támaszkodjék örökké jelzésszerű megerősítésekre. A világgöltészet részeként legyen vak, és a klasszikus műveltségéből fakadóan legyen modern. Ennek egyik emlékezetesen szép példája a fekete színről írt esszé-verse (*További vetületek*), amikor is az anyag elnyeli a fényt, s a fekete már nem a szín minőségében mutatkozik, hanem az anyag lényegi tulajdonsága lesz. A másik az ironikus körbejárása egy Kőrizs-féle problémának, amikor is a barát öt biciklijé közül egyet ellopnak: „Mindegyiknek megvan a maga létoka: az egyikben gyerekülés van, / a másikat mindennapos városi közlekedésre használja, a harmadik / csodaszép, a negyedik túra. Nem tudom, az ötödik milyen volt, az tűnt el.” (*Csirketemetés és asztallaptények*) Így a fekete anyagra, ahogy az ellopott ötödik biciklire is, akár egy háttérben rejtekező színpadi kellékre hatalmas jelentés nehezedik, amelyik magában őrzi titkát, mégis a gondolat örökös tárgyaként – *túl a szövegen* – a vers mozgatója lesz.